

## Autoreferat

### 1. Dane personalne:

**Jan Szumski**

ur. 2 maja 1979 r. w Świsłoczy na Białorusi  
zam. 04-549 w Warszawie, ul. Korkowa 137a m. 11.

### 2. Wykształcenie i stopnie naukowe

- a) studia magisterskie (1996-2001), Wydział Historyczny, Uniwersytet w Grodnie (Białoruś), 2001 – magister historii;
- b) dwuletnie uzupełniające studia magisterskie (2001-2003), Studium Europy Wschodniej, Uniwersytet Warszawski, 2003 – magister kulturoznawstwa;
- c) studia doktoranckie (2003-2007), Szkoła Nauk Społecznych przy Instytucie Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, 2007 – doktor nauk humanistycznych w zakresie historii.

Rozprawa doktorska *Sowietyzacja Zachodniej Białorusi 1944-1964. Propaganda i edukacja w służbie ideologii* napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Leszka Zasztowta obroniona została w Instytucie Historii Nauki PAN.

### 3. Zatrudnienia i stanowiska

- a) Polska Akademia Nauk, Instytut Historii Nauki, adiunkt, 2008-
- b) Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, adiunkt 2011-

### 4. Naukowe osiągnięcie wynikające z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65, poz. 595 ze zm):

- a) tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego: *Polityka a historia. ZSRR wobec nauki historycznej w Polsce w latach 1945-1964*.
- b) autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa:

Jan Szumski, *Polityka a historia. ZSRR wobec nauki historycznej w Polsce w latach 1945-1964*, Warszawa 2016, Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów Polskiej Akademii Nauk i Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.

Praca wskazana jako osiągnięcie naukowe jest próbą określenia, jak duży był wpływ polityki ZSRR na stan polskiej nauki historycznej, w czym i w jaki sposób się on przejawiał oraz na ile treść i kondycja polskiej historiografii były skutkiem politycznych oddziaływań

Moskwy. Sowieckie realia i wynikający z nich charakter materiału źródłowego kazały skupić się przede wszystkim na działaniach najwyższych władz partyjno-państwowych, a więc Komitetu Centralnego partii komunistycznej ZSRR. Określona w tytule cezura czasowa obejmuje okres, gdy na Kremlu zaczęto podejmować działania zmierzające nie tylko do kontroli politycznej, ale i nadzoru nad nauką państw włączonych do sowieckiej strefy wpływów, jej koniec natomiast stanowi upadek Nikity Chruszczowa jesienią 1964 r., będący wynikiem spisku przeciwko niemu kierownictwa KC KPZR.

Po pojęciem „polityka ZSRR” rozumiem działania centralnego organu władzy – KC WKP(b)/KPZR, który sprawował nadzór ideologiczny, inspirował i wytyczał kierunki polityki partii wobec nauki historycznej nie tylko w ZSRR, ale w dużej mierze również w Polsce. Zasadne więc wydaje się postawienie pytania, jak presja polityczna Kremla odbiła się na formalno-instytucjonalnym rozwoju polskiej nauki historycznej, tematyce podejmowanych badań i możliwości ich realizacji.

Występujące czasem w pracy popularne obecnie pojęcie „polityka historyczna” opatrzone jest cudzysłowem i wymaga wyjaśnienia. Termin ten na ziemiach polskich pojawił się pod koniec XIX w. i pochodził z niemieckiego obszaru językowego (niem. *Geschichtspolitik*), ale dotyczył w dużej mierze powojennych doświadczeń RFN. We współczesnym dyskursie pojęcie to w szerokim rozumieniu obejmuje często rozległy krąg problemów z zakresu historii idei, życia umysłowego i kultury oraz pamięci historycznej. W pracy zaś analizie poddano „politykę historyczną” Moskwy w rozumieniu formalno-instytucjonalnym. Sankcjonowane przez KC WKP(b)/KPZR działania wobec polskiej nauki historycznej były inspirowane i realizowane zgodnie z interesem państwa i partii komunistycznej ZSRR, stanowiąc jeden z liczących się elementów jego „polityki historycznej”.

W dotychczasowych studiach problem relacji władzy i nauki w Polsce w okresie powojennym ograniczał się w dużym stopniu do badań na rodzimym gruncie, z wykorzystaniem dokumentów przeważnie polskiej proweniencji. Kwestie relacji i zależności od Moskwy w zakresie nauki historycznej nadal pozostają tematem niebędącym przedmiotem badawczego rozpoznania, bowiem polscy autorzy (Piotr Hübner, Tadeusz P. Rutkowski, Zbigniew Romek) podejmujący takie badania bazują przeważnie na materiałach dostępnych w Polsce bez uwzględnienia posowieckiej i popartyjnej bazy źródłowej. Pewien wyjątek na tym tle stanowi kilka prac amerykańskich badaczy sowietologów (John Connelly, Elizabeth Kridl Valkenier, P. Babiracki) czy rosyjskich historyków-polonistów (Leonid Gorizontow, R. Jusupow), które jednak minimalnie poruszają tę problematykę, nie wyczerpując jej nawet w stopniu podstawowym.



Wobec braku opracowań monograficznych, edycji źródłowych, prac analitycznych podstawę źródłową pracy stanowią materiały czterech rosyjskich archiwów federalnych, które gromadzą w swoich zasobach oficjalne dokumenty organów władzy sowieckiej i partii komunistycznej w ZSRR. Materiały partyjne przechowywane w Rosyjskim Państwowym Archiwum Historii Społeczno-Politycznej (RGASPI) oraz w Rosyjskim Państwowym Archiwum Historii Najnowszej (RGANI) stanowią podstawowe źródło do zbadania „polityki historycznej” ZSRR wobec Rzeczypospolitej Polskiej – Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Z racji zawartych w nich wytycznych, analiz i mechanizmów rozwiązywania problemów dokumenty te mają nieocenioną wartość merytoryczną dla zrozumienia zakresu i charakteru funkcjonowania aparatu władzy w ZSRR w odniesieniu do spraw polskich.

Oprócz dokumentów partyjnych ogromną wartość z punktu widzenia badanego tematu stanowią zbiory Archiwum Rosyjskiej Akademii Nauk (ARAN), dokumentujące procesy zachodzące w polskiej nauce historycznej. Materiały tego archiwum dodatkowo skonfrontowano ze popartyjnymi źródłami. Archiwalia te mają szczególną wartość, gdyż różnią się zasadniczo od dokumentów partyjnych, przedstawiających często rzeczywistość postulatywną.

Przy opracowaniu rozprawy habilitacyjnej wykorzystano także zbiory Państwowego Archiwum Federacji Rosyjskiej (GARF), gdzie przechowywane są materiały państwowych instytucji ZSRR oraz tzw. organizacji społecznych o charakterze kulturalno-oświatowym. Instytucje te na wczesnym etapie wprowadzania sowieckiego modelu instytucjonalnego i metodologicznego do polskiej nauki historycznej odgrywały rolę pomocniczą wobec organów władzy partyjnej.

Tak szeroko zakrojone kwerendy archiwalne zasobów czterech federalnych archiwów rosyjskich miały również na celu konfrontację źródeł pochodzących z różnych poziomów decyzyjnych – od najwyższego do operacyjno-ekspedycyjnego. Pozwoliło to na prześledzenie skomplikowanej procedury działania władz sowieckich, poczynając od gromadzenia informacji, poprzez tryb wypracowywania, a kończąc na praktycznym wdrażaniu w życie podjętych przez Moskwę decyzji w sprawach polskiej nauki historycznej.

Rozproszenie po różnych organach urzędowych funkcji związanych z realizacją polityki naukowej wobec Polski w zakresie nauki historycznej, upolityczniony i zbiurokratyzowany dostęp do materiałów archiwalnych, nadzwyczaj obszerny charakter podjętych eksploracji mocno komplikowały postępowanie badawcze. Do wypracowania ustaleń trzeba było dochodzić drogą najeżoną wieloma trudnościami i pułapkami metodologicznymi, żaden bowiem informator i przewodnik nie dostarcza wiedzy, jak należy poruszać się po zawitych i

krętych drogach rosyjskiej biurokracji oraz niezwykle bogatych, ale często rozproszonych zbiorach archiwalnych.

Rozległość problemów badawczych, w połączeniu ze znacznymi ograniczeniami w dostępie do materiału źródłowego, przyczyniły się do zawężenia narracji do takich kręgów tematycznych, w których polityka Kremla wobec polskich instytucji historycznych widoczna jest w sposób najbardziej czytelny i interesujący. Po pierwsze, poddano analizie działalność poszczególnych komórek centralnego aparatu partii komunistycznej w ZSRR, inicjujących i nadzorujących wykonanie wytycznych w zakresie nauki historycznej. Szczególną rolę w procesie gromadzenia i analizowania sytuacji w Polsce odgrywały sowieckie placówki dyplomatyczne, pełniące dodatkowo rolę pasa transmitującego dyrektywy Kremla do Polski.

Następnie podjęto próbę odtworzenia roli specjalistycznych instytucji naukowych, które zostały powołane przez KC WKP(b) w celu sprawowania merytorycznej kontroli nad kierunkami i treścią badań w polskiej nauce historycznej. Osobnym tematem, częściowo omówionym na łamach pracy, jest polska „partyjna” nauka historyczna i jej instytucje o charakterze naukowo-propagandowym w kontekście powiązań z Moskwą. Jest to obszar badawczy, który jeszcze czeka na rzetelną i pogłębioną analizę.

Dla zrozumienia sowieckiej wizji dziejowej, którą Moskwa próbowała narzucić swoim satelitom, kluczowe znaczenie ma zrozumienie roli Józefa Stalina, który własnoręcznie kształtował zręby instytucjonalne nauki historycznej w ZSRR oraz tworzył określoną interpretację przeszłości, zwłaszcza pierwszej połowy XX w. W budowaniu pożądanej przez Kreml wizji stosunków polsko-rosyjskich pomagać miały ogromne zasoby dokumentów, przechowywane w archiwach sowieckich. Ich odpowiednia selekcja i wykorzystanie we wspólnych projektach edycji źródłowych kształtować miały wyznaczoną odgórnie wizję przeszłości. Uciekano się przy tym do skomplikowanych manipulacji zarówno w zakresie dobierania tekstów, jak i bezpośredniej ingerencji w ich treść.

Wzorcem do naśladowania i kompendium wiedzy w tym, jak należy badać i interpretować dzieje Polski, miał być w zamyśle Moskwy nowy podręcznik historii Polski, tworzony przez sowieckich historyków z Instytutu Słowianoznawstwa AN ZSRR. Prace nad nim były stale nadzorowane przez odpowiednie komórki KC KPZR i stanowiły jeden z elementów „polityki historycznej” tego państwa wobec Polski.

Ostatni problem badawczy rozważany w pracy, to polityka Moskwy po wydarzeniach w Polsce w 1956 r. oraz rola historii i nauk historycznych w relacjach międzypartyjnych (PZPR i KPZR). W tym obszarze omówiono różne inicjatywy zmierzające do głębszej



instytucjonalizacji kontaktów polskich i sowieckich historyków w ramach Komisji Historyków Polski i ZSRR.

Z przeprowadzonych badań wynika, że implikowanie przez Moskwę na gruncie polskim sowieckiego systemu nadzoru politycznego nad historią, rozwiązań organizacyjno-instytucjonalnych i metodologicznych przebiegało nadzwyczaj opornie i z różnym nasileniem w zależności od okresu historycznego. Zakres i stopień ingerencji w sprawy nauki historycznej w Polsce zmieniał się pod wpływem zmian politycznych i nowych prądów w życiu społecznym. Mimo malejącej od połowy lat 50. presji politycznej pewne obszary i tematy z powodów politycznych zawsze pozostawały poza zasięgiem obiektywnej naukowej analizy. Najbardziej narażone na manipulacje i deformacje były badania nad historią XX w., zwłaszcza okres międzywojenny i II wojna światowa, gdzie dominowały ogólnie ustalone schematy i wizje. Często spotykanym zjawiskiem było fałszowanie dokumentów historycznych, preparowanie faktów, które miały by dowodzić „postępowości” tylko jednej opcji politycznej, ukazywać „przyjaźń” i „współpracę” wybranych arbitralnie „demokratycznych” sił, potępiać „burżuazyjno-obszarniczą” Polskę, „zaplutego karła reakcji”, itd.

Studia nad dziejami specyficznie ujmowanego „ruchu robotniczego” na ziemiach polskich, historia stosunków polsko-rosyjskich czy historia zrywów niepodległościowych zostały zmonopolizowane przez zaangażowanych politycznie polskich historyków partyjnych, związanych z różnymi instytucjami o charakterze naukowo-ideologicznym, czujnie obserwowanymi na dodatek przez władze partyjne w Moskwie.

Monopol na oficjalny przekaz historyczny stosunków polsko-rosyjskich i polsko-sowieckich został nieco przełamany w połowie lat 50. Zaistniały wówczas pewne rozbieżności między kanonem sowieckiej nauki historycznej a opiniami polskich historyków, zbliżonych do ośrodków decyzyjnych. Moskwa pogodziła się z istnieniem wersji polskiej historii, odbiegającej nieco od sowieckiego kanonu. Metody i techniki kontroli stopniowo ewoluowały od bezpośredniej ingerencji do bardziej wyrafinowanych działań, gdy do bezpośredniej interwencji dochodziło w ostateczności, w sytuacji łamania w sposób oczywisty obowiązującej wykładni dziejów.

Z przeprowadzonych badań wynika także, że z czasem funkcje nadzoru ideologicznego nad historią przejęli polscy kontrolerzy partyjni, którzy dbali o niedopuszczenie do pojawienia się niepożądanych z ideologicznego punktu widzenia prac oraz badań nawiązujących do wydarzeń historycznych o oczywistym wydźwięku patriotycznym, często antyrosyjskim.

Na Starym Placu w Moskwie inspirowano, a następnie nadzorowano realizację wspólnych polsko-sowieckich projektów naukowych, udzielano wytycznych, jak należy badać

i interpretować wydarzenia historyczne, realizując w ten sposób politykę „historyczną” zgodną z interesem państwa i partii komunistycznej ZSRR. Ważną częścią polityki w tym zakresie było określenie, w porozumieniu z „wiodącymi” instytucjami historycznymi w ZSRR, tematyki i obszarów badań stosunków polsko-rosyjskich, które należało podejmować na podstawie dokumentów zgromadzonych w archiwach ZSRR.

Paradoksalnie dążenia Moskwy do pełnienia funkcji głównego cenzora i wyroczni w ocenie stosunków polsko-rosyjskich nierzadko prowadziły do skutków odwrotnych od zamierzonych. Powstające tomy dokumentów źródłowych, m.in. edycja materiałów do historii powstania styczniowego, stały się podstawą polskich opracowań historycznych, opartych na tradycji narodowej, z akcentowaniem wątku walk o niepodległość. Oceny współpracy z Moskwą w ramach tego projektu nie da się już sprowadzić wyłącznie do narzuconego ideologicznego kanonu i w tym sensie intencje ideologów ze Starego Placu najwyraźniej się nie spełniły.

Wykorzystany w pracy materiał źródłowy umożliwił weryfikację niektórych utartych opinii, a na inne pozwolił spojrzeć z nowej perspektywy. Liczne ograniczenia w dostępie do tych materiałów (wiele z nich jest nadal utajnionych) nie pozwoliły na wyczerpujące ukazanie skomplikowanych relacji między historią a polityką w kontekście stosunków polsko-sowieckich. Konieczna jest kontynuacja badań, przede wszystkim pod względem dalszych poszukiwań archiwalnych, ale i współpraca badaczy historii najnowszej, historyków historiografii, historyków idei, otwierająca dyskusję nad wieloma problemami.

## 5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Moją działalność naukowo-badawczą w ośmioletnim okresie od obrony pracy doktorskiej do zakończenia prac nad rozprawą habilitacyjną można podzielić na trzy obszary, powiązane tematycznie, ale zróżnicowane pod względem formy i zakresu treści badawczych.

Pierwszy z nich stanowi kontynuacja badań związanych z **polityką ZSRR na obszarze ziem północno-wschodnich II RP**, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii ideologiczno-propagandowych. Uzyskane w latach 2008-2009 stypendia fundacji Herda Henkel Stiftung oraz Niemieckiego Instytutu Historycznego umożliwiły przeprowadzenie kwerend archiwalnych w Moskwie, Mińsku, Grodnie, Wilnie i Warszawie. Uzyskane wyniki pozwoliły na uzupełnienie i poszerzenie pracy doktorskiej, która ukazała się drukiem z początkiem 2010 r. nakładem



krakowskiego wydawnictwa Arcana (*Sowietyzacja Zachodniej Białorusi 1944-1953. Propaganda i edukacja w służbie ideologii*, Kraków 2010).

Wydanie polskie wzbudziło zainteresowanie kilku pozarządowych organizacji białoruskich, które złożyły propozycję przełożenia książki na język białoruski i wydania jej w wersji dostosowanej do potrzeb czytelnika białoruskiego. Zmiany obejmowały wyjaśnienie szeregu pojęć, terminów, nazw geograficznych używanych w polskiej nauce historycznej, a w niektórych przypadkach dopisania całych fragmentów wprowadzających czytelnika białoruskiego w kontekst polski. Pierwsze białoruskie tłumaczenie pracy, wydane wspólnie przez Instytut Białorutenistyki w Wilnie oraz Białoruskie Towarzystwo Historyczne w Białymstoku (*Саветызацяя Заходняй Беларусі (1944 – 1953 гг.). Прапаганда і адукацыя на службе ідэалогіі*, Беласток-Вільня 2012), ukazało się w połowie 2012 r.

Po pojawieniu się wielu pozytywnych recenzji, 13 września 2012 r. zorganizowano prezentację białoruskiego tłumaczenia książki w Grodnie na Białorusi. Promocja została przerwana przez białoruską milicję, a cały nakład książki i innych publikacji społeczno-naukowego pisma „Arche” został skonfiskowany przez władze. Konfiskata całego nakładu mojej książki w białoruskim tłumaczeniu była początkiem szerszej akcji skierowanej przeciwko środowisku niezależnych grodzieńskich historyków, zaś białoruski wydawca, Waler Bulhakau, musiał wyjechać z Białorusi w obawie przed represjami. Kolejne wydanie książki ukazało się w drugim obiegu - wydała ją „latające wydawnictwo” pod szyldem Instytutu Kultury Białoruskiej w Smoleńsku na terenie Federacji Rosyjskiej w 2014 roku (*Саветызацяя Заходняй Беларусі (1944 – 1953 гг.). Прапаганда і адукацыя на службе ідэалогіі*, Смаленск 2014).

Rozpoczęte pracą doktorską badania nad sowietyzacją ziem północno-wschodnich II RP były kontynuowane w latach 2010-2011 w ramach międzynarodowego projektu naukowo-badawczego *Stalins Wirtschaftspolitik an der sowjetischen Peripherie*, koordynowanego przez Ludwig Boltzmann-Institut für Kriegsfolgen-Forschung (Austria). W projekcie tym udział wzięli badacze z Niemiec, Austrii, Polski, Węgier, Bułgarii, Litwy i Rosji. Uzyskane wyniki zostały opublikowane w zbiorowej monografii, zaś tematyka ta zaowocowała kilkoma krajowymi i zagranicznymi publikacjami w języku angielskim, niemieckim, polskim i białoruskim, przedstawionymi w załączonym wykazie publikacji.

Drugim polem mojej działalności naukowej jest **krytyczne edytorstwo źródeł dotyczących stosunków polsko-sowieckich oraz prace powstałe na podstawie ich analizy**. Mój udział w przygotowywaniu tomów dokumentacyjnych polegał na przeprowadzeniu kwerendy w archiwach rosyjskich, selekcji uzyskanych materiałów, tłumaczeniu dokumentów

z języka rosyjskiego na polski oraz opatrzeniu ich naukowym komentarzem. W ramach współpracy z Instytutem Pamięci Narodowej w serii „Dokumenty” ukazały się dwa wybory dokumentów z archiwów rosyjskich: pierwszy poświęcony reakcji Moskwy na wydarzenia w Polsce wiosną 1926 r. (*Przewrót majowy 1926 roku w oczach Kremla*, pod red. Bogdana Musiała przy współpracy Jana Szumskiego, Warszawa 2009) oraz drugi dotyczący problemów polityki i propagandy sowieckiej w związku z okupacją w 1939 r. wschodnich terenów Rzeczypospolitej (*Geneza paktu Hitler-Stalin. Fakty i propaganda*, red. B. Musiał, J. Szumski, Warszawa 2012).

IPN jest także koordynatorem polsko-rosyjskiego projektu dotyczącego publikacji dokumentów z lat 1952-1964, pochodzących z archiwum KC KPZR. Jestem w gronie pięcioosobowego zespołu badawczego, który w latach 2011-2013 przeprowadził kwerendy archiwalne w Moskwie i opracował w sumie kilkanaście tysięcy dokumentów, odtajnionych przez władze rosyjskie w ramach tego projektu. Obecnie trwają prace związane z przygotowaniem do druku trzech tomów dokumentów, liczących w sumie około 100 arkuszy wydawniczych. Jestem współredaktorem tomu poświęconego polsko-sowieckim relacjom naukowo-technicznym i gospodarczym. Publikacja dokumentów (*Stosunki polsko-sowieckie 1953-1964: relacje naukowo-techniczne i gospodarcze*, t. 3, 40 ark. wyd.) przewidziana jest na koniec 2016 r.

Problematyka stosunków polsko-sowieckich na szerokim tle przemian bloku wschodniego została podjęta w ramach kolejnego projektu międzynarodowego, związanego z badaniem okresu „aksamitnych rewolucji” w Europie Środkowej i Wschodniej i publikacją odtajnionych materiałów z archiwów rosyjskich: *The End of Era: Eastern Europe and the Soviet Union, 1989/91*. W projekcie tym udział biorą: Instytut Ludwiga Botzmanna w Grazu (Austria), Harvard University (Davis Center for Russian and Eurasian Studies), Rosyjskie Archiwum Historii Najnowszej, Katedra Studiów nad Europą Środkową i Wschodnią WPiA UKSW. Dotychczas ukazał się tom poświęcony międzypartyjnym stosunkom w okresie transformacji w Polsce (*Советско-польские межпартийные отношения в документах. КПСС и ПОРП/СДРП (1989-1991)*, научн. ред. Б. Музиаль, ответ сост. Я.Г. Шумский, И.М. Шумская, Варшава 2014). W ramach badań nad stosunkami polsko-sowieckimi ukazał się szereg mniejszych publikacji dokumentów z archiwów rosyjskich w języku rosyjskim, białorskim i polskim, szczegółowo opisany w wykazie moich publikacji.

Na bazie zainteresowań relacjami polsko-sowieckimi rozwijał się trzeci, zasadniczy temat moich badań, dotyczący **historii stosunków sowiecko-polskich w sferze nauki**. Badania historyczne prowadzone w ostatnim czasie na polskim gruncie przyniosły szereg nowych



ustaleń, także w zakresie faktografii. Słabo rozpoznany polem badawczym były natomiast skomplikowane relacje między ZSRR a władzą partyjno-państwową w powojennej Polsce oraz instytucjami, środowiskami naukowymi i wybitnymi uczonymi. Dlatego podstawę badawczą moich poszukiwań stanowiły nieznane i niebędące w obiegu naukowym dokumenty z archiwów rosyjskich.

Wyjazdy do Rosji i przeprowadzenie kwerend archiwalnych umożliwiły uzyskane stypendia indywidualne (dwumiesięczne stypendium *Fundacji na rzecz Nauki Polskiej*), udział w programach finansowanych ze środków Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (*Akademie Nauk i wyższe uczelnie Polski i Rosji: polsko-rosyjskie relacje w sferze nauki XVIII-XXI w.*), zbiorowych grantach Narodowego Centrum Nauki (*Historia nauki polskiej 1944-1989*), pobyty naukowo-badawcze w Instytucie Słowianoznawstwa Rosyjskiej Akademii Nauk w ramach wymiany bezdewizowej między PAN a RAN oraz środki własne. Łączny okres przeznaczony tylko na kwerendy archiwalne w Moskwie w ramach tych badań wyniósł prawie rok.

Wyniki badań publikowałem na łamach renomowanych historycznych czasopism polskich, m.in. w „Dziejach Najnowszych”, „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki”, „Rozprawach z Dziejów Oświaty”, pracach zbiorowych oraz prezentowałem na konferencjach krajowych i zagranicznych w Rosji, na Litwie, Białorusi i w Czechach w języku angielskim, rosyjskim i białoruskim. Byłem współredaktorem pracy zbiorowej poświęconej polsko-rosyjskim relacjom w sferze nauki (*Akademie Nauk, uniwersytety, organizacje nauki. Polsko-rosyjskie relacje w sferze nauki XVIII-XX w.*, pod red. L. Zasztowta, Warszawa 2013) oraz autorem części fundamentalnej pracy zbiorowej, podsumowującej dzieje nauki polskiej w latach 1944-1989 (*Wpływ elity władzy ZSRR na rozwój nauki w Polsce 1945-1964*, [w:] *Historia nauki polskiej*, t. X, 1944-1989, cz. I, pod red. L. Zasztowta i J. Schiller-Walickiej, Warszawa 2015).

Moje zainteresowania związane z badaniem relacji nauki i władzy, roli historii w relacjach polsko-sowieckich doprowadziły do powstania pracy będącej podstawą ubiegania się o wszczęcie przewodu habilitacyjnego (*Historia a polityka. ZSRR wobec nauki historycznej w Polsce 1945-1964*, Warszawa 2016).

### **Międzynarodowa współpraca naukowa:**

Badania w zakresie polsko-rosyjskich i polsko-sowieckich relacji nie byłyby możliwe bez udziału w rozmaitych inicjatywach i formach współpracy międzynarodowej z różnymi instytucjami naukowo-badawczymi. Do zagranicznych instytucji naukowych, z którymi stale

współpracują należą: Instytut Słowianoznawstwa RAN, Rosyjskie Archiwum Historii Najnowszej, Ludwig-Boltzmann-Institut für Kriegsfolgen-Forschung w Grazu, Austria, Davis Center for Russian and Eurasian Studies na Uniwersytecie Harvarda, USA, Instytut Historii Powszechnej Czeskiej Akademii Nauk, Instytut Historii Litwy, białoruski Instytut Badań Politycznych.

Wśród aktualnych projektów, w których biorę aktywny udział, znajdują się międzynarodowy projekt naukowo-badawczy związany z badaniem okresu „aksamitnych rewolucji” w Europie Środkowej i Wschodniej i publikacją odtajnionych materiałów z archiwów rosyjskich *The End of Era: Eastern Europe and the Soviet Union, 1989/91* oraz projekt publikacji źródeł do okresu wcześniejszego *Stosunki polsko-sowieckie w latach 50. - początku lat 60.*, realizowany przez Rosyjskie Państwowe Archiwum Historii Najnowszej (Moskwa) oraz Instytut Pamięci Narodowej. Udział w projektach z reguły ma charakter sformalizowany i zinstytucjonalizowany, ale większość kontaktów z uczonymi z zagranicy utrzymywanych jest na poziomie związków nieformalnych.

Istotnym elementem tego obszaru aktywności naukowej jest praca w ramach **Stalej Komisji Historyków Polski i Rosji**. Mimo niełatwych relacji politycznych ze wschodnim sąsiadem, współpraca ze środowiskiem historyków-polonistów skupionych wokół Komisji układa się całkiem pomyślnie. Co dwa lata odbywają się konferencje z udziałem badaczy z obu stron. Byłem współorganizatorem jednej z nich (*Akademie nauk Polski i Rosji, uniwersytety, wyższe uczelnie, zakłady i towarzystwa naukowe: polsko-rosyjskie relacje w sferze nauki*, 2011, Warszawa-Pułtusk) oraz brałem aktywny udział w dwóch innych, poświęconych problematyce powstania styczniowego oraz 50-letniej historii działalności samej Komisji (2013 i 2015, Moskwa) jako referent i dyskutant (a w ostatniej dodatkowo jako współorganizator).

Poczynając od 2009 do 2014 r. stale odbywałem dwu- lub trzytygodniowe staże naukowo-badawcze w Instytucie Słowianoznawstwa RAN w ramach wymiany bezdewizowej między PAN a RAN, które przyczyniły się do nawiązania bliższych kontaktów ze środowiskiem rosyjskich historyków zajmujących się historią Polski i relacji polsko-rosyjskich.

Oprócz współpracy z Rosją istotną rolę w moich badaniach odgrywają kontakty naukowe z partnerami z innych krajów postsowieckich, m.in. Litwy i Białorusi. W przypadku Białorusi współpraca dotyczy niepaństwowych instytucji naukowo-badawczych, które w związku z sytuacją polityczną w tym kraju zmuszone były przenieść swoją działalność na Litwę. Ostatnia inicjatywa strony litewskiej (koordynator prof. Alvydas Nikžentaitis) dotyczy powołania wspólnego polsko-ukraińsko-litewskiego projektu „Międzymorze” (o charakterze



popularnonaukowym) i nawiązującego do wspólnej historii. W tym celu odbyłem już pierwsze spotkanie w Kijowie w grudniu 2015 r., następne odbędą się w Wilnie w 2016 r.

Nie mniej istotnym kierunkiem współpracy międzynarodowej jest kooperacja z Instytutem Historii Powszechnej Czeskiej Akademii Nauk w ramach projektu *Sovietization of Academies in Central Europe (Czechoslovakia, GDR and Poland)*. Poczynając od 2013 roku w Pradze odbywają się corocznie konferencje z udziałem badaczy z krajów europejskich i USA, w których stale biorę udział. Ponadto we wrześniu 2016 r. zaproszony zostałem na VII Międzynarodową Konferencję Europejskiego Towarzystwa Historii Nauki, aby zaprezentować wyniki swoich badań w zakresie wpływów Moskwy na naukę w krajach bloku sowieckiego.

Biorę aktywny udział w życiu naukowym polskim i zagranicznym jako członek kilku towarzystw zagranicznych i krajowych. Od 2009 r. pełnię funkcję sekretarza naukowego wspomnianej już Komisji Historyków Polski i Rosji (polskiej strony), od 2012 r. jestem członkiem Komisji Rewizyjnej Kasy im. Józefa Mianowskiego – Fundacji Popierania Nauki. W styczniu 2015 r. zostałem powołany na członka Rady Naukowej Instytutu Historii Nauki im. L i A. Birkenmajerów PAN na kadencję 2015-2018.

#### **Działalność dydaktyczna:**

Od 2011 r. jestem adiunktem w Katedrze Studiów nad Europą Środkową i Wschodnią, Instytutu Prawa Międzynarodowego, Unii Europejskiej i Stosunków Międzynarodowych Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. W ramach działalności dydaktycznej prowadziłem zajęcia z następujących przedmiotów: *Systemy polityczne państw współczesnego świata, Stosunki międzynarodowe w Europie Środkowej i Wschodniej, Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej, Białoruś jako produkt rosyjsko/sowiecko-polskiej rywalizacji, Eastern Europe in international politics* (konwersatorium w j. ang.), *Academic Writing*, oraz seminarium licencjackie i magisterskie.

Od 2013 r. jestem opiekunem Koła Naukowego Problematyki Współczesnych Stosunków Międzynarodowych WPiA UKSW, zrzeszającego studentów różnych kierunków, zainteresowanych tematyką współczesnych stosunków międzynarodowych. W ramach sprawowania opieki nad Kołem zorganizowałem kilkanaście konferencji z udziałem ekspertów, debat, spotkań oraz warsztatów naukowo-edukacyjnych.

W toku działalności naukowo-dydaktycznej w latach 2011-2015 wypromowałem 26 licencjatów, w roku akademickim 2015/2016 sprawuję opiekę naukową na 16 studentami piszącymi prace magisterskie pod moim kierunkiem w ramach prowadzonego seminarium.

Zrecenzowałem łącznie 26 prac magisterskich oraz 24 dyplomowe (licencjackie). Prace pisane pod moim kierunkiem poświęcone są szeroko rozumianej problematyce wschodniej (Rosja i obszar byłego ZSRR oraz kraje bloku wschodniego).

W październiku 2015 r. zostałem powołany na sekretarza Studium Doktoranckiego IHN im. L.i A. Birkenmajerów PAN, gdzie zajmuję się sprawami współpracy organizacyjno-administracyjnej i dydaktycznej z dyrekcją i Radą Naukową Instytutu oraz opiekunami naukowymi doktorantów.

Niestety, jako czynny nauczyciel akademicki więcej czasu poświęcam na wypełnianie rozmaitych ankiet i innych sprawozdań nieustannie wymaganych od biurokracji ministerialnej, a coraz mniej czasu mam dla studentów i własnej pracy naukowej.

### **Działalność ekspercka:**

Na początku 2011 r. zostałem zatrudniony w ramach umowy cywilno-prawnej w Studium Europy Wschodniej UW (SEW UW) jako ekspert, gdzie opiniowałem i weryfikowałem dokumentację dostarczaną przez kandydatów do Programu Stypendialnego im. Konstantego Kalinowskiego pod Patronatem Prezesa Rady Ministrów RP. Program ten przeznaczony jest dla osób, które zostały relegowane z uczelni białoruskich lub nie mogą studiować na Białorusi ze względu na swoje poglądy i działalność polityczną. Merytorycznie program koordynowany jest przez SEW UW we współpracy z Ministerstwem Spraw Zagranicznych i Ministerstwem Nauki i Szkolnictwa Wyższego RP.

Byłem także ekspertem (recenzentem) prac zgłoszonych do Międzynarodowej Nagrody „Przeglądu Wschodniego” dla osób zajmujących się tematyką wschodnią. Warto podkreślić międzynarodowy charakter przyznawanej nagrody, bowiem wśród jej laureatów są reprezentanci USA, Francji, Niemiec, Szwecji, Litwy, Rosji, Ukrainy oraz Białorusi. Opiniowałem prace zgłoszone do nagrody w następujących kategoriach: „Dzieje Polaków na Wschodzie” (za rok 2008) oraz „Nagroda Zagraniczna” (za rok 2010).

W ramach działalności eksperckiej wykonywanej w ramach opiniowania publikacji zgłoszonych do druku w czasopiśmie międzynarodowym „Rozprawy z Dziejów Oświaty” (znajdującego się od 2015 r. na liście ERIH +) zrecenzowałem 3 publikacje w j.angielskim i rosyjskim.



## **Udział w komitetach redakcyjnych i radach naukowych czasopism**

Od 2010 r. pełnię funkcje sekretarza międzynarodowego czasopisma naukowego „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, jednego z najstarszych ogólnopolskich czasopism poświęconych historii oświaty, wychowania oraz dziejom polskiej i powszechnej kultury edukacyjnej. W 2012 r., wspólnie z redaktorem naczelną czasopisma prof. nadzw. dr hab. Joanną Schiller-Walicką rozpoczęliśmy prace nad projektem umiędzynarodowienia czasopisma „Rozprawy z Dziejów Oświaty”. Po kilku latach aktywnych działań w tym kierunku udało się znacząco zwiększyć punktację czasopisma (z 2 w 2009 r. do 10 według punktacji z 23 grudnia 2015 r.). W tym roku czasopismo uzyskało status międzynarodowego poprzez włączenie na listę punktowanych czasopism europejskich z nauk humanistycznych (lista ERIH+).

W ramach pełnienia obowiązków sekretarza czasopisma (w tym również redaktora językowego artykułów naukowych w języku rosyjskim) na bieżąco uzupełniam informacje w krajowych bazach danych czasopism: The Central European Journal of Social Sciences and Humanities (CEJSH), Index Copernicus, Polish Scholarly Bibliography (PBN). Poza powyższymi platformami elektronicznymi od 2010 r. czasopismo jest indeksowane na łamach *International Bibliography of the History of Education and Children's Literature*.

## **Działalność popularyzatorska**

Ważnym elementem upowszechniania i popularyzacji nauki jest działalność dydaktyczna, którą prowadzę na UKSW, wygłaszanie referatów na konferencjach na zaproszenie różnych instytucji, zarówno w Polsce, jak i za granicą oraz publikacja wyników swoich badań w językach obcych. Prowadząc na uczelni studenckie Koło Naukowe zorganizowałem kilkanaście konferencji, odczytów, debat i warsztatów edukacyjno-naukowych popularyzujących naukę, opisanych powyżej.

Poniżej zaprezentuję te przedsięwzięcia w zakresie popularzacji nauki i wiedzy naukowej, które miały nieco inny charakter i były kierowane nie tylko do środowiska naukowego i studentów. Jedną z najważniejszych form upowszechniania i promocji nauki są audycje w radiu i na telewizji oraz wywiady dla prasy poświęcone tematyce historycznej. Od 2012 r. jestem stałym gościem programów analitycznych Telewizji Bielsat – stacji nadającej w języku białoruskim, finansowanej i prawnie wchodzącej w skład Telewizji Polskiej. Tematem moich wystąpień są wydarzenia historyczne, znane postacie oraz bieżące wydarzenia polityczne.

W ramach działań popularyzatorskich prowadziłem zajęcia na Warszawskim Uniwersytecie Trzeciego Wieku, poświęcone tematyce aktualnej polityki historycznej Federacji Rosyjskiej. Udzielałem wywiadów takim tytułom prasowym jak „Nasz Dziennik” czy „Gazeta Wyborcza” (ten ostatni w sprawie roli archiwów w polityce Rosji wobec Polski). Od grudnia 2015 r. zostałem włączony do inicjatywy litewskiej „Międzymorze”, mającej na celu popularyzację wspólnego dziedzictwa dawnej Rzeczypospolitej poprzez udział w programach publicystycznych w wiodących stacjach telewizyjnych na Ukrainie, Litwie i Polsce. Pierwsza dwugodzinna debata z udziałem przedstawicieli Ukrainy i Litwy odbyła się w Kijowie 15 grudnia 2015 r. w telewizji hromadske.tv. Następne planowane są w Wilnie w pierwszej połowie 2016 r.

Jan Szumski